

LATVIJAS MŪZIKAS VĒSTURE / LATVIAN MUSIC HISTORY

VIJOLNIEKS TEODORS KAIZERS (1902–1964)
LATVIJAS UN TRIMDAS IZKLAIDES MŪZIKĀ

Inese Žune

Anotācija

Raksta uzmanības centrā ir latviešu izklaides mūzikas vēsturē nozīmīga personība – Teodors Kaizers. Galvenais izziņas avots ir šī mākslinieka apjomīgais arhīvs, kas 2016. gadā nonācis Rakstniecības un mūzikas muzeja rīcībā. Balstoties uz tā materiāliem, kā arī preses liecībām un citiem avotiem, pētīta Kaizera radošā biogrāfija, viņa spēles stilistiskā ievirze un repertuārs. Tādējādi ir iegūtas nozīmīgas liecības par 30. gadu Latvijas kafejnīcu un restorānu mūzikas vidi, kā arī par norisēm latviešu izklaides mūzikas jomā Otrā pasaules kara un trimdas periodā.

Atslēgvārdi: ungāru un čigānu vijolnieki, restorāni, kafejnīcas,
Žoržs Bulanžē, Frontes teātris, DP nometnes, Austrālija

Abstract

The article focuses on Teodors Kaizers, a significant figure in the history of Latvian popular music. The main source of information is his large archive, which in 2016 became available to the Literature and Music Museum in Riga. Based on these materials, as well as information in the press and other sources, the author has studied Kaisers' creative biography, playing style and repertoire. Thus, significant evidence has been obtained about popular music in Latvian cafés and restaurants in the 1930s as well as during the Second World War and in the Latvian exile community.

Keywords: Hungarian and Gypsy violinists, restaurants, cafés,
Georges Boulanger, Frontline Theatre, DP camps,
Australia

Ievads

Jau kopš 20. gadsimta sākuma Rīga bija pazīstama kā mākslas, koncertu un dzīves baudītāju pilsēta – par to liecina dažādi avoti, kas jo bagātīgā klāstā apkopoti vēsturnieces Inetas Lipšas pētījumā *Rīga bohēmas varā* (Lipša 2002). Līdz ar Latvijas neatkarības iegūšanu strauji pieauga kafejnīcu, restorānu un citu izprieču vietu skaits, kas jau tuvojās simtam. Rīgā ieradās daudz ārvalstu viesu, bet arī paši rīdzinieki brīvajā laikā labprāt izklaidējās pēc jaunākās Eiropas modes iekārtotajos, greznajos Rīgas restorānos un kafejnīcās. Te sastapās radošās inteliģences pārstāvji un turīgāko aprindu pilsoņi, kuri kārtoja dažādus darījumus vai vienkārši pavadīja brīvās stundas. Īpaši iecienīta bija t. s. *Operas kafejnīca* (*Cafe de l'Opera*) Aspazijas bulvāra un Kaļķu ielas stūrī: šeit laiku omulīgās sarunās bieži kavēja Latvijas Nacionālās operas tenors Rūdolfs Bērziņš, gleznotājs Niklāvs Strunke, rakstnieki Kārlis Skalbe un Pāvils Rozītis. Pie kafejnīcas cītīgākajiem apmeklētājiem piederēja arī Volfgangs Dārziņš, Valērijs Zosts un Leonīds Vīgners. Cita mākslinieku vidē populāra tikšanās vieta bija viesnīcas *Roma* pagraba restorāns, kur apgrozījās daudzi mūziķi, īpaši jau Nacionālās operas ļaudis – Milda Brehmane-Štengele, Rihards Pelle, Mariss Vētra un Teodors Reiters. Biežs viesis bija arī *Jaunāko Ziņu* mūzikas kritiķis Jānis Zālītis. Pēc koncertiem un operizrādēm uz Romas pagrabu rakstīt recenzijas devās Volfgangs Dārziņš.

Šajās un arī citās centra kafejnīcās iegriezās gan vienkārši koncerta, operas vai teātra izrādes apmeklētāji, gan paši iestudējumu dalībnieki, lai pārspriestu dzirdēto un redzēto, lasītu avīzes, iedzertu kādu tasi kafijas un klausītos labu izklaides mūziku. Savukārt restorānu un kafejnīcu īpašnieki, rūpējoties par savu uzņēmumu reklāmu, organizēja dažādus muzikālus priekšnesumus (skat. 1. attēlu).

1. attēls. Teodors Kaizers (kreisajā pusē) trio sastāvā spēlē kafejnīcas *Kongress* viesiem. Rīga, 20. gs. 30. gadi. Foto: Eduards Kraucs. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 850624

Katru mēnesi tika veidotas jaunas izklaides programmas, kurās galvenokārt uzaicināja piedalīties ārzemju māksliniekus. Iecienītākie bija mūziķi no Ungārijas, Itālijas un Rumānijas, bet sevišķi lieli panākumi bija ungāru un čigānu vijolniekiem. Labākie no viņiem demonstrēja apbrīnojamu improvizācijas mākslu un spēja pielāgoties ikviena atpūtas fiktajā gaumei, atskaņojot gan populāras klasiķu un romantiķu virtuozās miniatūras, gan plaši pazīstamu skaņdarbu, pat simfoniju un operu, fragmentus. Mūziķi bāros un kafejnīcās mainījās ļoti bieži, jo katram no viņiem bija savs noteikts repertuārs un spēles stils. Lai pastāvīgajiem klientiem tas neapniktu, mākslinieki parasti ilgāk par četrām nedēļām vienā vietā nepalika.

Arī pašmāju mūziķi bieži vien uzstājās ar svešzemju vārdiem vai pseidonīmiem, turklāt vienmēr tērpušies frakās vai smokingos. Viņiem vajadzēja būt īstiem sava žanra profesionāļiem, jo tolaik izklaides repertuārs bija ļoti plašs un daudzveidīgs, ietverot arī koncertmūziku (skat. 2. attēlu).

Naktslokālos, labākajos restorānos, daudzās kafejnīcās un piena paviljonos spēlēja kapelas, kuru dalībnieki bija profesionāli mūziķi; tādējādi viņi bezdarba apstākļos guva papildus ienākumu avotu. Šo ansambļu vadītāji lielākoties bija vijolnieki – Rūdolfs Miķelsons, Teodors Vejš, Bruno Čuncīņš, Markuss Krēmers, Gersons Fomins, Eduards Skadiņš un Kārlis Veilands. Līdztekus viņiem darbojušies arī Arvīds Norītis, Aleksandrs Arnis-Arnītis, Eduards Vīnerts, Kārlis Vestens, Arturs Madrevičs, Voldemārs Rušēvics, Roberts Stenders u. c.

Raksta mērķis ir sniegt ieskatu latviešu izklaides mūzikas vidē, pētot to caur atsevišķa mākslinieka, Teodora Kaizera (27.11.1902. Rīgā–12.12.1964. Melburnā), darbības prizmu. Viņš bijis viens no populārākajiem izklaides žanra vijolniekiem un kapelu vadītājiem 20. gs. 20. gadu nogalē (skat. 3. attēlu) un 30. gados.

Pavisam nesen radās iespēja detalizēti iepazīt viņa radošo darbību: Rakstniecības un mūzikas muzejs 2016. gadā saņēmis dāvinājumā Kaizera arhīva materiālus, tai skaitā arī vienu no viņa spēlētajām vijolēm, kas atceļojusi no Austrālijas. Šo instrumentu mākslinieks iegādājās 1956. gadā pēc tam, kad lielās viesībās Melburnā kāds miesās prāvs viesis nepamanīja uz dīvāna nolikto instrumentu un uzsēdās tam virsū. Tādējādi tika pilnībā

CAFÉ KONGRESS

RĪGĀ, BRĪVĪBAS IELĀ 15
Tālrunis 30645

No 5–8.40 pēcpusdienas MŪZIKA
No 9–12 vakara KONCERTS

PROGRAMMA

Otrdien, 15. novembris, pulksten 9 vakarā

I.

1. Ouvert. Romantic —	Keler-Bela
2. Vai jums kādreiz būs vajadzīgs draugs — Angļu valsis —	Mesini
3. Mattinata —	Leoncavallo
4. Ar labu nakti — Slov-Fokstr.—	Noble
5. Reverie —	Viauxtemps
6. Ula bumbos — pop. —	Borchert
7. Romance —	Čaikovska
8. Serenade — Tango no skatu film. «Dejotāja no Sarasucie —	Rolanda
9. Carry on — One-step —	O'Hagan

II.

10. Zemieka gods — Fant. —	Mascagni
11. Tango no operēt. «Tempo 8000» —	Paľáky
12. 3 krievu romances —	or. Veningers
13. Dziesma no op. «Frederike» —	Lahara
14. Čardaš —	Monti
15. Eļot zvaigot — Fokstr. —	Samvela

Skatībrīstis pēc I. daļas 30 minūtes

Mūzikālā vadība — TEODORS KAIZERS

2. attēls. Pēcpusdienas mūzikas un vakara koncerta programma kafejnīcā *Kongress* Rīgā, Brīvības ielā 15. 1932. gada 15. novembris. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 850745

3. attēls. Teodors Kaizers. 1928. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\83

salauzta 16.–17. gadsimta meistara Džovanni Paolo Madžīni (*Giovanni Paolo Maggini*) darinātā vijole, ko Kaizers 1929. gadā par 500 latiem bija nopircis Rīgā. Savukārt jaunā vijole (skat. 4. attēlu), kas būvēta kādā no Vācijas fabrikām, ir Džuzepes Gvarnēri del Džezu (*Giuseppe Guarneri del Gesu*) 1740. gadā radītās vijoles kopija.

4. attēls. Teodora Kaizera vijole, Džuzepes Gvarnēri del Džezu 1740. gadā būvētās vijoles kopija. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831453

12

5. attēls. T. Kaizera māsa, pianiste un dziedātāja Alvīne Kaizere. Rīga, 1934. gada 17. jūlijs. Foto: ateljē Daile. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831440

Ģimene un izglītība

Teodora Kaizera vecāki, Indriķis Kaizers un Katrīna Brunnere-Kaizere, cēlušies no Kēnigsbergas vāciešiem. Muzikāli apdāvināti bija visi viņu bērni. Teodora brālis Aleksandrs Kaizers darbojies kā dziedātājs, savulaik arī Latvijas Nacionālās operas korists un nelielu lomu atveidotājs; viņš vairākkārt uzstājies ar T. Kaizera kapelu un bijis vīru kvarteta *Latvijas dziedoņi* dalībnieks. Māsa Alvīne Kaizere (skat. 5. attēlu) mācījusies Latvijas konservatorijā, spēlējusi klavieres un dziedājusi; kā mūziķe viņa darbojusies Rīgas Pestīšanas Tempļa baptistu draudzē un Mateja draudzē, pievērsusies arī pedagogijai (Ineses Žunes privātarhīvs: IŽP, Zaļkalna 2015).

Teodors Kaizers apguva vijoļspēli privāti pie dažādiem pedagogiem. Pirmā pasaules kara laikā viņš nonāca Krievijā un muzicēja Pēterburgas restorānā *Baltais lācis*. Tur jaunais mākslinieks dzirdēja tolaik slavenā salonvijoļnieka Žorža Bulanžē (*Georges Boulanger*, 1893–1958; skat. 6. attēlu) uzstāšanos, kas viņu dziļi iespaidoja.

6. attēls. Žoržs Bulanžē (Georges Boulanger), 1947. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\17

20 gadus vēlāk Teodors Kaizers īstenoja savu sapni apgūt pie viņa t. s. ungāru-čigānu vijološpēles manieri. Šī atskaņojuma tradīcija izrietēja no vispārējā Rietumeiropā dominējošā priekšstata par ungāru un čigānu kultūru, kas jau kopš 18. gadsimta veidojies Ungārijas un tās apkaimes pilsētās muzicējušo čigānu ansambļu ietekmē un atbalsojies arī akadēmiskajā mūzikā, piemēram, Jozefa Haidna un Ferencs Lista daiļradē. Pētniece Keterina Meisa rakstā *Turkish and Hungarian-Gipsy Styles* min vairākas būtiskas šīs tradīcijas iezīmes – “pirmās vijoles līnijas improvizatorisko iedabu, kas izpaužas hromatisku pasāžu līkločos, skaņu atkārtojumus un palielinātās sekundas, kas izspēlētas plūstošā un daudzveidīgā ritmā” (Mayes 2014: 216)¹. Viņa atzīmē arī spilgti izteiktu saikni ar deju (verbunkošu), bagātīgi izmantotu sinkopējumu un nelielu ansambļu dominanti atskaņotājsastāva jomā (Mayes 2014: 219, 227, 229). Spēja muzicēt “ungāru-čigānu stilā” Kaizeram vēlāk Rīgā ļoti noderēja: kā norāda etnomuzikoloģe Ieva Tihovska, 20. gadsimta 30. gados čigānu mūzika (biežāk gan stilizēta, ne autentiska) Latvijas galvaspilsētā bija lielā cieņā gan kafejnīcās un restorānos, gan deju zālēs un kazino (Tihovska 2014: 180–181).

Budapeštā Kaizeram bija izdevība iesaistīties arī ungāru izklaides mūzikas orķestros un iepazīt to repertuāru. Vēl viena viņa tikšanās ar Bulanžē notika 1946. gadā Holcmindē, Vācijā. Tad lielmeistars bija izbēdzis no Berlīnes aplenkuma tikai ar vijoli, un kādreizējais audzēknis bija priecīgs, ka varēja izlīdzēt savam skolotājam ar drēbēm un pārtiku. Viens no Kaizera kapelas repertuārā iekļautajiem darbiem bija Bulanžē miniatūra *Makss un Morics* (*Max und Moritz*), kas 20. gs. 30. gadu beigās ierakstīta arī *Bellaccord Electro* skaņuplatē (izdevēja nr. 3590).

¹[...] the improvisatory quality of the first violins line, winding its way through chromatic runs, repeated notes, and augmented seconds performed in fluid and varied rhythm.

Solista un kapelas vadītāja gaitas

² Detalizētu informāciju par Teodora Kaizera ieskaņojumiem sniedz Ata Gunivalža Bērtiņa (Bērtiņš 2015: 138–141, 155–157, 160–163) un Indriķa Veitnera pētījumi (Veitners 2018: 150).

Kaizers piedalījies daudzos ieskaņojumos² sadarbībā ar plašu firmām *Bonophon*, *Homophon*, *Bellaccord*, uzstājoties gan kā solists un sava salonorķestra diriģents, gan kopā ar to pavadot Jāni Āri, Pēteri Līcīti, Viktoru Orantu, Tāli Matīsu, Faniju Vīksni, Marisu Vētru u. c. dziedātājus. Viņu vidū minams arī brālis Aleksandrs un dzīvesbiedre Ņina Gruzna, kas 20. gs. 30. gados bijusi Radiofona dziedātāja un piedalījies operēšu iestudējumos. No 1932. līdz 1938. gadam Kaizera vārds regulāri parādījās Rīgas radiofona programmās sakarā ar viņa orķestra (skat. 7. attēlu) priekšnesumiem. Nereti notika arī tiešraides no kafējnicām un restorāniem, kurās šis mākslinieks darbojās.

7. attēls. Teodora Kaizera kapela *Piena restorānā*. No kreisās – trompetisti Aleksandrs Pacēvičs un Kaizers, kontrabasu spēlētājs Jānis Kārklīns, pie klavierēm Aleksandrs Dikmanis. Rīga, 1937. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\89

20. gadsimta 30. gados Kaizers kļuva par labi pazīstamu un iecienītu izklaides žanra mūziķi, kas pārvaldīja ne tikai vijoles, bet arī sitaminstrumentu, ģitāras, kontrabasa un trompetes spēli (skat. 7. un 8. attēlu; trompetes spēli viņš bija iepazinis dienesta laikā 6. Rīgas kājnieku pulkā). Laikrakstā *Aizkulīses* rodama vēl kāda ziņa: “Apd[āvinātais] mūziķis Kaizers vienīgais no vijolniekiem, kas prot spēlēt arī klarneti” (“No mūzikantu dzīves” 1934). Viņa kapelas repertuārā bija gan operu un simfoniju fragmentu aranžējumi, gan Kaizeram tik tuvā ungāru mūzika un modernās amerikāņu kompozīcijas, proti, džeza skaņdarbi: piemēram, Latvijas džeza vēstures pētnieks Indriķis Veitners atzīmējis viņa kapelas repertuārā iekļauto Djūka Elingtona opusu *Mood Indigo* (Veitners 2014: 138).

8. attēls. T. Kaizera ansamblis kafejnīcā *Guna*, viņš pats vidū ar trompeti rokās. Rīga, 1935. gads. Foto: Jānis Kalniņš. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\82

1. tabula. Teodora Kaizera darbības vietas laikposmā līdz 1944. gadam³

Darbavietas nosaukums	Atrašanās vieta
Restorāns kabārē <i>SKALA</i>	Viļņa
Restorāns <i>WEISER BÄR</i>	Sanktpēterburga
Vasaras dārzs <i>JAR</i>	Rīga
Kabarē <i>O. U. K.</i>	Rīga
Restorāns <i>KLOSTERPAGRABS</i>	Rīga (Lielā Ģilde)
Restorāns <i>ALHAMBRA</i>	Rīga
<i>BASTEIKALNA KAFEJNĪCA</i>	Rīga
Kafejnīca <i>GUNA</i>	Rīga
Kafejnīca <i>KONGRESS</i>	Rīga
<i>BAUMAŅA KAFEJNĪCA</i>	Jūrmala (Dzintari)
<i>PIENA RESTORĀNS</i>	Rīga
<i>OPERAS KAFEJNĪCA</i>	Rīga
Simfodžeza orķestris <i>LA-SI-DO</i>	Rīga
Rīgas radiofons	Rīga
Latvijas Nacionālais teātris	Rīga
Frontes teātris	Rīga

³Indriķis Veitners monogrāfijā *Latvijas džeza vēsture 1922–1940*, balstoties uz koncertu programmu un laikrakstu sludinājumu izpēti, min aptuvenu hronoloģiju dažām no šīm darbības vietām. Tā, piemēram, kafejnīcā *Kongress* Kaizera kapela darbojusies vismaz 1932.–1933. gadā, savukārt kabārē *O. U. K.* – 1935.–1938. gadā, *Piena restorānā* – no 1938. gada (Veitners 2018: 149).

No visa šajā tabulā minētā sevišķi jāizceļ mākslinieka piecu gadu darbība (1928–1932) Latvijas Nacionālā teātra orķestra koncertmeistara amatā (skat. 9. attēlu; diriģenta postenī tolaik bija Jānis Kalniņš). Šajā periodā Kaizers kā vijolnieks piedalījās ungāru autora Menherta

⁴ Komēdijas pirmizrāde notika 1926. gadā.

Lengjela (*Menyhért Lengyel*, arī *Melchior Lengyel*) komēdijas *Nakts serenāde* iestudējumā⁴, kur atveidoja arī Imres lomu (skat. 10. attēlu). Kopumā notika 50 izrādes, un to gaitā viņš no sirds iemīlēja titullomas atveidotāju, aktrisi Liliju Štengeli. Abu sarakste turpinājās vēl ilgi pēc tam.

16

10. attēls. Teodors Kaizers Latvijas Nacionālajā teātrī, atveidojot čigāna Imres lomu Menherta Lengjela komēdijā *Nakts serenāde*. 1930. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831434\87

9. attēls. Vījolnieka Kaizera darba apliecība Latvijas Nacionālajā teātrī. Izsniegta 1931. gada 21. septembrī. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 681896

Otra nozīmīgākā darbības vieta Kaizeram bija Rīgas Piensaimnieku savienības *Piena restorāns*, kas atradās t. s. Vecajā Rīgas Brodvejā, Elizabetes ielā 55 (skat. 11. attēlu).

11. attēls. Kaizers (pirmais no kreisās) ar diviem savas kapelas mūziķiem pie *Piena restorāna* ieejas. Rīga, 1939. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\99

Arī tur viņš veidoja savu ansambli (skat. 12. attēlu), kas vēlāk paplašinājās. Kolektīvs tika aicināts piedalīties arī ikgadējās Preses ballēs, un kopumā tā repertuārs ietvēra apmēram 1044 kompozīcijas (*Vienmēr patīkamu iespaidu atstāj Piens restorāns 1938*).

12. attēls. Kaizera kapela *Piensa restorānā*. No kreisās: Augusts Bitīte, Boriss Potulovs, Teodors Kaizers, Aleksandrs Dikmanis, Teodors Peive un Jānis Kārklīšs. Rīga, 1937. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\84

Pēc slavenā salonvijolnieka Bruno Čunčiņa izceļošanas uz Vāciju (1939) Kaizers pārņēma arī *Operas kafejnīcas* orķestra vadību (skat. 13. attēlu).

Arī pats Kaizers sacerējis dažus skaņdarbus, piemēram, *Piensa restorāna* apmeklētāju vidū populāro dziesmu par pienu *Spēka dzēriens* (Viļa Plūdoņa dzeja). To pirmatskaņojis vīru sekstets *Latvju dziedoņi*, kura dalībnieks bijis arī vijolnieka brālis Aleksandrs Kaizers.

Otrā pasaules kara laikā Teodors Kaizers uzstājās ar vijoles solo (skat. 14. attēlu) un vadīja orķestri Frontes teātrī. Ideja par šādu teātri radās reizē ar Latviešu leģiona veidošanos. Vajadzēja domāt par grūtos apstākļos nonākušo tautiešu uzmundrinājumu un iepriecēšanu. Teātrī darbojās arī vīru dubultkvartets *Tēvija*, ansamblis *Trīs Vinteri*, spāņu deju lietpratēja Marta Alberinga un akordeonists Armands Krūmkoks. Dziedātājs Roberts Vizbulis, saukts arī par Uztuptēvu, te debiteja konferansjē lomā. Sniedzot priekšnesumus austrumu frontes pirmajās līnijās, teātris veica vairāk nekā 10 000 km garu izrāžu turneju latviešu

13. attēls. Izklaides mūzikas vijolnieki Bruno Čunčiņš (no kreisās) un Teodors Kaizers. Rīga, 1939. gada rudens. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\59

14. attēls. Teodors Kaizers uzstājas Frontes teātra koncertā. 1943. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\113

kara vienībās (skat. 15. attēlu), to ciņu vietās no Somu līča līdz pat Melnajai jūrai (K-tis 1942).

15. attēls. Teodors Kaizers (priekšplānā notupies, pirmais no kreisās puses) ar Frontes teātra dalībniekiem un karavīriem pie vilciena vagona. 1943. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\110

18

1944. gada beigās Kaizers devās bēgļa gaitās uz Vāciju, kur kara pēdējā posmā spēlēja Hannoveres Radio orķestri. Vēlāk viņš bija arī Beverīnas noņemšanas komandants angļu joslā Vācijā. Pēc kara beigām Kaizers izveidoja latviešu mūziķu ansambli t. s. pārvietoto personu (*displaced persons, DP*) noņemtnē *Cerība* (Holcenē); kopā ar šo kolektīvu viņš vairākus gadus koncertēja dažādu tautību bēgļu sabiedrībā, kā arī vietējai vācu publikai. Līdztekus Kaizeram ansamblī darbojās vijolnieks Bruno Čunčiņš, čellists Kārlis Munters un viņa dzīvesbiedre, dziedātāja Ilga Muntere, pianists Alfrēds Štrombergs, baleta soliste Irēna Apine, tāpat arī pazīstamais latviešu ātrzīmētājs Eduards Keišs ar dzīvesbiedri, baletdejotāju Veru Keišu. Savu talantu Keišs apliecināja, uzzīmējot vairāk nekā 1500 amerikāņu karavīru, katru 28 sekundēs. Taču jau pirms tam par šī mākslinieka izteiksmīgo šaržu objektiem bija kļuvuši arī daudzi tautieši, viņu vidū Teodors Kaizers (skat. 16. attēlu).

16. attēls. Eduarda Keiša zīmētais šaržs par salona kapelas vadītāju Teodoru Kaizeru. 1934. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 808148

1952. gadā Kaizers iecēloja Austrālijā, kur pelnīja iztiktu ar vijoles spēli gan Sidnejas un Melburnas naktsklubos un restorānos, gan tropiskajā Haimana salā. Arī Sidnejā viņš dibināja salona ansambli (skat. 17. attēlu), un tā spēles kvalitāti drīz vien augstu novērtēja šīs valsts raidsabiedrības ABC (*Australian Broadcasting Corporation*) pārstāvji. Turpmāk ABC vairākas reizes nedēļā pārraidīja jaunās kapelas atskaņoto mūziku.

17. attēls. Kaizers ar savu kapelu Austrālijā. No kreisās – vijolnieks Jānis Ozols, čellists Krišs Ozols, kontrabasists Alfrēds Ozols un klarinetists Rūdolfs Rubenis (žurnālista un sabiedriskā darbinieka Ojāra Rubeņa tēvs). Priekšplānā Teodors Kaizers ar vijoli. Sidneja, 1952. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\4

Ilgāku laiku Kaizers vadīja arī deju orķestri Sidnejas dārgākajā restorānā *The Princess*. Līdzīgi kā iepriekš, viņš sevišķu uzmanību veltīja čigānu mūzikai. Vēl viena orķestra specializācijas joma bija Latīņamerikas mūzika, kurā īpašs meistars bija orķestra saksofonists, akordeonists un arī pianists Harijs Rozentāls. Publikas apbrīnu izpelnījās ne vien orķestra savdabīgais repertuārs, bet arī tā dalībnieku krāšņie čigānu un meksikāņu tērpi (skat. 18. attēlu).

19

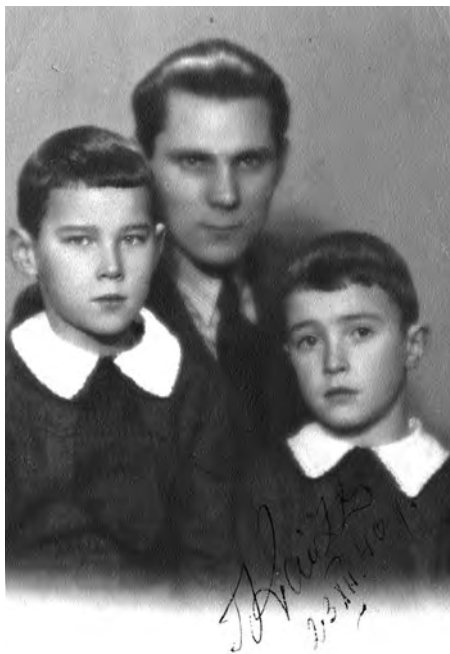
18. attēls. Teodors Kaizers (vijole) un Harijs Rozentāls (akordeons) spēlē viesiem Melburnā. 1954. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\79

1958. gadā trīs latvieši (Teodors Kaizers, Harijs Rozentāls un Melburnā dziedāšanu apguvusī Ārija Prindule) kļuva par naktskluba *Green Dolphin* īpašniekiem (skat. 19. attēlu). Šeit Kaizers turpināja muzicēt līdz pat mūža beigām.

19. attēls. Kaizers (kreisajā pusē ar vijoli), soliste Ārija Prindule un Harijs Rozentāls (akordeons) kapelas uzstāšanās laikā. Melburna, 1958. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\42

20

20. attēls. Kaizers ar dēliem Valentīnu (pa kreisi) un Raimonu (pa labi). Rīga, 1940. gads. Foto: Jānis Kalniņš. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM p131663

Par Teodoru Kaizeru daudz var lasīt pirmskara Latvijas “dzeltenajā presē”, kur apspriesta arī viņa privātā dzīve. Mākslinieks baudījis lielu pretējā dzimuma piekrišanu un dzīves laikā nomainījis ne tikai ap 50 darbvietas, bet arī sešas dzīvesbiedres. Tomēr viņa mūžs nebija tik rožains, kā ārēji varētu šķist. Vijolnieka otrā sieva Olga Kaizere mira dzemdībās un atstāja divus dēlus – Valentīnu un Robertu (skat. 20. attēlu; skat. arī par T. Kaizera ģimeni: “Austrālijā miris vijolnieks T. Kaizers” 1964). Vēlāk dažādu apstākļu dēļ bēgļu gaitās kopā ar tēvu nonāca tikai Roberts, bet Valentīns (skat. 21. attēlu) palika Siguldā. Arī viņš aizrāvās ar mūziku – spēlēja klarneti, saksofonu un bija cirka orķestra mūziķis. Tēvu Valentīns Kaizers satika tikai pēc daudziem gadiem (Ineses Žunes privātarhīvs: IŽP, Zaļkalna 2015).

21. attēls. Valentīns Kaizers pie tēva kapa Austrālijā. 1990. gads. Rakstniecības un mūzikas muzejs, RTMM 831435\93

Noslēgums

Raksta noslēgumā autore vēlas izteikt pateicību Skrundā mītošajai Teodora Kaizera mazmeitai Sarmītei Zaļkalnai (dz. Kaizerei), kas Rakstniecības un mūzikas muzejam atvēlējusi mākslinieka arhīva materiālus. Kopā ar citām liecībām šie avoti sniedz vērtīgu ieskatu gan pašā Kaizera darbībā, gan arī Latvijas izklaides mūzikas vēsturē – vairākos nozīmīgos repertuāra un stilistikas aspektos. Var secināt, ka žanra ievērojamākie pārstāvji bija atvērti jaunākajām Eiropas un Amerikas skaņumākslas tendencēm; pats Kaizers, galvenokārt pazīstams kā izcils ungāru/čigāņu vijolspēles tradīciju kopējs, tomēr apliecināja sevi arī klasikas repertuārā un džezā. Savukārt jau trimdas apstākļos gūtie panākumi ne vien savu tautiešu, bet arī vācu un austrāliešu auditorijā pierāda šī mākslinieka snieguma un, netiešā veidā, arī viņa pārstāvētās latviešu izklaides mūzikas augsto līmeni un starptautisko konkurētspēju.

Sarmītes Zaļkalnas dēls, Teodora Kaizera mazmazdēls Gatis Lagzdenieks seko sava vecvectēva pēdās. Viņš darbojas pazīstamajā Kuldīgas *Rumbas kvartetā*, kura repertuārā ietverta arī 20. gadsimta 20.–30. gadu izklaides mūzika, tai skaitā sadzīves dziesmas.

LITERATŪRA UN CITI AVOTI

“Austrālijā miris vijolnieks T. Kaizers” (1964). *Laiks*, 26. decembris, 3. lpp.

Bērtiņš, Atis Gunivaldis (2015). *Latviešu skaņuplašu vēsture*. 1. sējums. Rīga: Vesta-LK

IŽP, Zaļkalna (2015) = Ineses Žunes privātarhīvs: Sarmīte Zaļkalna (2015). Intervija Inesei Žunei. 17. septembris, Skrunda. Diktofona sarunas ieraksts

K-tis, K. (1942). “Frontes teātris.” *Laikmets*, 11. decembris, 9. lpp.

Lipša, Ineta (2002). *Rīga bohēmas varā*. Rīga: Priedaines

Mayes, Catherine (2014). “Turkish and Hungarian-Gipsy Stiles.” In: *The Oxford Handbook of Topic Theory*. Edited by Danuta Mirka. Oxford: Oxford University Press, pp. 214–237

“No mūzikantu dzīves” (1934). *Aizkulises*, 23. februāris, 3. lpp.

RTMM 681896 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM 681896: Vijolnieka Kaizera darba apliecība Latvijas Nacionālajā teātrī. Izsniegta 1931. gada 21. septembrī

RTMM 808148 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM 808148: Eduarda Keiša zīmētais šaržs par salona kapelas vadītāju Teodoru Kaizeru. 1934. gads

RTMM 831434 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM 831434: laikrakstu izgriezumu albums ar dažādām fotogrāfijām un reklāmas lapām par Teodora Kaizera vadītajiem orķestriem un solista darbību Rīgā. 1928.–1944. gads

RTMM 831435 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM 831435: albums ar fotogrāfijām un laikrakstu izgriezumiem par Teodora Kaizera vadītajiem orķestriem un solista darbību Rīgā un Austrālijā; arī daži ģimenes foto. 1926.–1991. gads

RTMM 831440 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM 831440: T. Kaizera māsa, pianiste un dziedātāja Alvīne Kaizere. Rīga, 1934. gada 17. jūlijs. Foto: ateljē *Daile*

RTMM 831453 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM 831453: Teodora Kaizera vijole, Džuzepes Gvarnēri del Džezu 1740. gadā būvētās vijoles kopija

RTMM 850624 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM 850624: Teodors Kaizers trio sastāvā spēlē kafejnīcas *Kongress* viesiem. Rīga, 20. gs. 30. gadi. Foto: Eduards Kraucs

RTMM 850745 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM 850745: pēcpusdienas mūzikas un vakara koncerta

programma kafejnīcā *Kongress Rīgā*, Brīvības ielā 15. 1932. gada 15. novembris

RTMM p131663 = Rakstniecības un mūzikas muzejs, inventāra nr. RTMM p131663: Kaizers ar dēliem Valentīnu (pa kreisi) un Raimonu (pa labi). Rīga, 1940. gads. Foto: Jānis Kalniņš

Tihovska, Ieva (2014). *Autentiskums un etniskums Latvijas čigānu (romu) mūzikā*. Promocijas darbs. Rīga: JVLMA. https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/Romi/Papildu/tihovska_disertacija_24.11.2014.pdf (skatīts 2020. gada 1. oktobrī)

Veitners, Indriķis (2014). *Latvijas džeza vēsture (1922–1940)*. Promocijas darbs. Rīga: JVLMA. http://www.music.lv/upload/pages/30/Promocijas_darbi/Latvijasdzezavesture1922-1940.pdf (skatīts 2020. gada 1. oktobrī)

Veitners, Indriķis (2018). *Latvijas džeza vēsture 1922–1940*. Rīga: Musica Baltica

Vienmēr patīkamu iespaidu atstāj Piena restorāns (1938). Reklāmas brošūra. Rīga: Jēkabs Kagāns

VIOLINIST TEODORS KAIZERS (1902–1964): HIS ROLE IN ENTERTAINMENT MUSIC IN LATVIA AND EXILE

Inese Žune

Summary

Already at the beginning of the 20th century, Riga was known as a centre of not only art and music but also entertainment and the enjoyment of life. In a few decades, as Latvia became an independent country, the number of cafés, restaurants and other entertainment venues in the city had quickly grown to almost one hundred. Many people from abroad visited Riga, but Rigans themselves also enjoyed spending their free time in the city's restaurants and cafés, which were ornately decorated according to the latest European trends. Here, the intelligentsia and upper classes met to finalise various deals or simply relax for a few hours. Regular citizens who had come to enjoy a concert, opera or play dropped by the cafés in central Riga to discuss what they had seen and heard on stage. The performers themselves also came to unwind, and among them were well-known names on the Latvian music scene, including Volfgangs Dārziņš, Valērijs Zosts, Leonīds Viņners, Milda Brehmane-Štengele, Rihards Pelle, Mariss Vētra, Teodors Reiters, Jānis Zālītis and others.